آفتاب یزد چالش‌های کسب‌وکارهای روستایی در دوران کرونا را بررسی می‌کند

تغییر جنس کسب‌وکارهای روستایی پس از کرونا زیر سایه فضای مجازی و اینستاگرام

آفتاب یزد- گروه گزارش: این روزها همه مشاغل تحت تاثیر کرونا است و سایه این ویروس منحوس بر سر اقتصاد ایران و جهان سنگینی می‌کند. اگرچه در این بین همه اذهان در خسارات اقتصادی معطوف به بورس و مشاغل شهری است و کمتر توجهی به آسیب‌ها یا تغییر سبک کسب و کارهای متنوع روستایی شده است. اما همه چیز آنگونه که طراحان این طرح‌ها برنامه ریزی می‌کنند پیش نرفته و نمی‌رود. چرا که شواهد حاکی است برخی از خانوارهای شهری، در ایام شیوع کرونا اقدام به مهاجرت موقت به نواحی روستایی کرده‌اند. عدم تداوم تدابیر مناسب برای کنترل رفت‌وآمد شهرنشینان به نواحی روستایی و عشایری، به‌دلیل ضعف اساسی در امکانات بهداشتی و درمانی این نواحی، می‌تواند آثار منفی قابل‌توجه و جبران‌ناپذیری از خود برجای بگذارد. به‌طور کلی محصولاتی که بازارهای منطقه‌ای و ملی داشته‌اند و حتی محصولات برخوردار از بازارهای محلی، با کاهش فروش و قیمت مواجه شده‌اند. می‌توان گفت از بین کسب‌وکارهای روستایی و عشایری عمیق‌ترین آثار منفی را اقامتگاه‌های گردشگری روستایی و عشایری شاهد بوده‌اند. همچنین معیشت روستاییان و عشایر، بیشترین آسیب را از ناحیه اختلال در بازاریابی و فروش محصولات کشاورزی شاهد بوده‌اند.

بررسی چالش‌های کسب‌وکار نواحی روستایی و عشایری با توجه به تفاوت بافت اقتصادی و اجتماعی این نواحی نسبت به نواحی شهری، مهم به‌نظر می‌رسد. «بازوی پژوهشی مجلس» براساس مصاحبه‌های میدانی با روستاییان و عشایر در برخی از مناطق منتخب کشور به بررسی چالش‌های کسب‌وکار نواحی روستایی و عشایری و خدمات توسعه کسب‌وکار، ناشی از شیوع پرداخته است.

■ مهاجرت موقت به نواحی روستایی و اسکان در اقامتگاه‌های روستایی

هرچند امکانات بهداشتی و درمانی در نواحی روستایی و عشایری بسیار کمتر از نواحی شهری است، ولی به‌دلیل پایین‌تر بودن تراکم جمعیت در این نواحی، شواهد حاکی از آن است که برخی از خانوارهای شهری، به‌خصوص خانوارهایی که یا راسا یا اقوام و فامیل آنها در نواحی روستایی خانه داشته‌اند؛ در ایام شیوع کرونا اقدام به مهاجرت موقت به نواحی روستایی و اسکان در اقامتگاه‌های روستایی کرده‌اند. این امر به‌ویژه در ابتدای شیوع کرونا بیشتر مشهود بوده است، ولی به تدریج روستاییان بومی، با آگاهی از پیامدهای مربوطه، معمولا اقدام به جلوگیری از ورود افراد غیربومی به روستا کرده‌اند. در هر صورت رفت‌وآمدهای موقت دوران کرونا از نواحی شهری به روستاها به‌نوبه خود می‌تواند سبب افزایش شیوع این بیماری در مناطق مربوطه شود؛ به‌ویژه اینکه در نواحی روستایی و عشایری، امکانات بهداشتی و درمانی بسیار ضعیف‌تر است. لذا عدم تدبیر مناسب در این خصوص می‌تواند جمعیت روستایی را بیشتر تحت تأثیر قرار دهد.

گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس تصریح می‌کند که حرکت‌های خودجوش مردمی و نهادهای محلی مانند دهیاری‌ها، پایگاه های بسیج و ائمه جماعت نقش مهمی را در اجرای برنامه‌های مقابله با شیوع کرونا در روستا ازجمله ضدعفونی معابر، تعطیلی واحدهای پُرریسک و ممنوعه، ترویج پیام‌های بهداشتی، توزیع بسته‌های بهداشتی، حمایت از خانواده‌های کمتر برخوردار و غیره ایفا کرده اند. همچنین مراسم جشن، اعیاد، مجالس ختم و دید و بازدیدها در بسیاری از موارد تعطیل شدند.

■ مهاجرت موقت خانوارهای شهری به نواحی روستایی

شواهد حاکی از آن است که برخی از خانوارهای شهری، در ایام شیوع کرونا اقدام به مهاجرت موقت به نواحی روستایی کرده اند. عدم تداوم تدابیر مناسب برای کنترل رفت‌وآمد شهرنشینان به نواحی روستایی و عشایری، به‌دلیل ضعف اساسی در امکانات بهداشتی و درمانی این نواحی، می‌تواند آثار منفی قابل توجه و جبران ناپذیری از خود برجای بگذارد. به‌طور کلی محصولاتی که بازارهای منطقه‌ای و ملی داشته اند و حتی محصولات برخوردار از بازارهای محلی، با کاهش فروش و قیمت مواجه شده‌اند. می‌توان گفت از بین کسب وکارهای روستایی و عشایری عمیق ترین آثار منفی را اقامت گاه‌های گردشگری روستایی و عشایری شاهد بوده اند. البته این صنعت با وجود قابلیت بالا، جایگاه پُررنگی در اقتصاد روستایی و عشایری ندارد.

■ اختلال شدید در بازاریابی و فروش محصولات کشاورزی

معیشت روستاییان و عشایر، بیشترین آسیب را از ناحیه اختلال در بازاریابی و فروش محصولات کشاورزی شاهد بوده اند. این آسیب به‌دلیل عدم توسعه فراگیر زیرساخت‌های بازاریابی الکترونیک محصولات روستاییان و عشایر و فقدان زنجیره های تأمین و ارزش پایدار، نمود بیشتری از خود نشان داده است. ممانعت از تحرکات، سبب اختلال در نظام کوچ عشایر و افزایش تلفات و هزینه‌های تولید و اختلال در بازاریابی محصولات ایشان شده است.

در مجموع، در دوره حدود ۲ ماهه، شواهدی مبنی‌بر تغییر راهبردهای معیشتی روستاییان و عشایر دیده نمی‌شود. نظر به اینکه در نواحی مذکور، تراکم جمعیتی خیلی پایین‌تر از شهرها بوده و محیط، ایزوله‌تر از عوامل آلاینده است، لذا شیوع کرونا در ترغیب ساکنان روستاها و مناطق عشایری برای مهاجرت به شهر نقشی نداشته است. ولی در هر صورت، به‌دلیل اختلال در تأمین خدمات و نهاده‌های مورد نیاز برای فعالیت‌های کسب وکار، به خصوص تحدید بازار فروش، آثار عمده‌ای در درآمد روستاییان و عشایر برجای گذاشته است. این گزارش با تحلیل شرایط موجود پیشنهادهای همچون، افزایش حمایت مالی از خانوارهای متأثر در قالب یارانه و کمک های معیشتی، نظارت بر کنترل قیمت کالاهای اساسی مورد نیاز خانوارهای روستایی و عشایری به منظور اجتناب از کاهش قدرت خرید بیش از پیش ایشان، اعطای کمک‌های تسهیلاتی به کارگاه ها و واحدهای تولیدی متأثر از کرونا، این حوزه نیز دچار مشکل شده است. به بیان دیگر این اقشار هنوز به‌دلیل کرونا تصمیم به تغییر شغل خود نگرفته‌اند. همچنین نظر به اینکه در نواحی مذکور، تراکم جمعیتی خیلی پایین‌تر از شهرها بوده و محیط، ایزوله‌تر از عوامل آلاینده است، بنابراین شیوع کرونا در ترغیب ساکنان روستاها و مناطق عشایری برای مهاجرت به شهر نقشی نداشته است. کاهش فعالیت‌های اداری دستگاه‌های اجرایی، برای روستاییان که در انزوای جغرافیایی نسبی قرار دارند، بیشتر مشهود بوده است و برخی افراد عقیده داشتند کاهش سطح ارائه خدمات از سوی دولت به‌خصوص در روزهای آینده با توجه به اوج فعالیت‌های تولیدی منجر به مشکل خواهد شد.

■ چالش‌های مناطق عشایری

در دوره شیوع کرونا، فروش دام و فروش بره عشایر و روستاییان در مواردی که بازار فروش و بازار گوشت در استان‌های همجوار بوده است، به‌دلیل کاهش ترددها و عدم صدور مجوز جابه‌جایی، تا حدودی با مشکل مواجه شد. ازسوی دیگر، برخی از نژادهای گوسفند که در قشلاق به‌سر می‌بردند و طبق برنامه مرسوم کوچ، باید ابتدای فصل بهار به ییلاق کوچ می‌کردند؛ مانند نژاد کرد، افشار و مهربان درحال‌حاضر به‌دلیل ممنوعیت در جابه‌جایی مجبور به ماندن در قشلاق شده‌اند. این نژادها تحمل اندکی نسبت به گرما دارند و محدودیت در ترددها، سبب تاخیر کوچ و افزایش تلفات دام و بعضا سقط جنین شده است.

■ افت درآمد سرمایه‌گذاری‌های بالا در اقامتگاه‌ها

همچنین به‌دلیل ممانعت از کوچ گله‌ها به ییلاق، هزینه عشایر به‌دلیل نیاز بیشتر به تعلیف دستی افزایش یافته است. این هزینه در مورد گله‌های بزرگ‌تر مشهود بوده است. همچنین در برخی مناطق عشایرنشین که قابلیت بالایی برای جذب گردشگر داشتند، در سال‌های اخیر برخی افراد با سرمایه‌گذاری بالایی اقامتگاه‌های گردشگری ایجاد کرده بودند و سالانه در این ایام تورهای گردشگری از استان‌های مختلف به مناطق مذکور مسافرت می‌کردند؛ بنابراین به‌دلیل مشکل کرونا درآمد این واحدها به‌شدت افت کرده است.

■ ۱۴ پیشنهاد

اما دست‌اندرکاران تصمیم‌ساز و تصمیم‌گیر در دوران کرونا چه تدابیری برای کاهش مشکلات ناشی از شیوع کرونا برای کسب و کارهای روستایی اندیشیده اند؟ خبرنگاران گروه گزارش آفتاب یزد با بررسی آنچه مرکز پژوهش‌های مجلس پیش از استقرار نمایندگان جدید برای حمایت از کسب و کارهای روستایی و عشایری آسیب دیده از کرونا انجام داده است به این نتیجه رسیدند که پژوهشگران این مرکز ۱۴ پیشنهاد کارشناسی ارائه کرده بودند که در نوع خود قابل تامل بود؛ اما اینکه چقدر از آن محقق شده است و اجرایی شده امری است که تا امروز پاسخ متقن به آن داده نشده است.

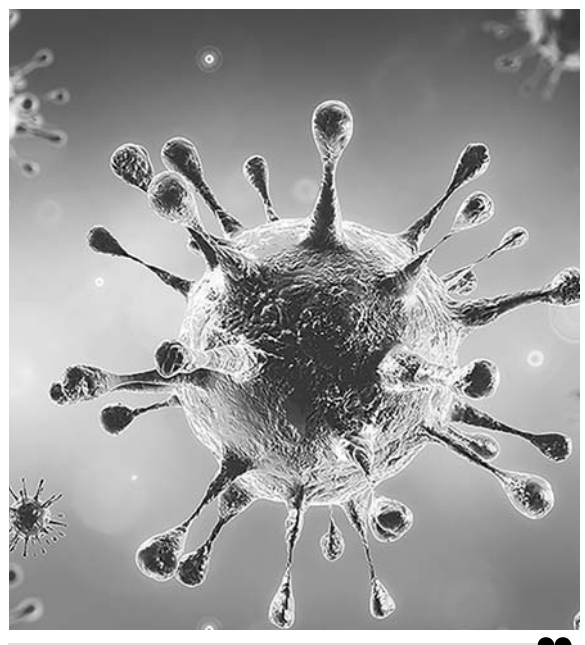

• بخشی از گروه‌های شغلی روستایی که تا قبل از کرونا به فعالیت‌های کشاورزی و غیرکشاورزی خود در روستاها مشغول به کار بودند همچنان با شدت و ضعف به تولید خود ادامه داده و دغدغه‌های جدی غیرکرونایی (و نه کرونایی) همچون قیمت پایین فروش محصولات و وجود دلالان و افزایش قیمت نهاده‌ها و هزینه‌های تولید و... را دارند

• رفت‌وآمدهای موقت دوران کرونا از نواحی شهری به روستاها به‌نوبه خود می‌تواند سبب افزایش شیوع این بیماری در مناطق مربوطه شود؛ به‌ویژه اینکه در نواحی روستایی و عشایری، امکانات بهداشتی و درمانی بسیار ضعیف‌تر است

• از بین کسب‌وکارهای روستایی و عشایری عمیق‌ترین آثار منفی را اقامتگاه‌های گردشگری روستایی و عشایری شاهد بوده‌اند

• بسیاری از روستاییان، به‌دلیل تعطیلی، قادر به فروش محصولات خود در بازارهای محلی هم نبوده‌اند. در حالی که در سال‌های گذشته، محصولات فراوانی اعم از سبزی، تخم‌مرغ و غیره چه از محل عرضه به ساکنان بومی و چه از محل عرضه به گردشگران به فروش می‌رسید، این میزان با شیوع کرونا به حداقل رسید

• در سال‌های اخیر برخی افراد با سرمایه‌گذاری بالایی اقامتگاه‌های گردشگری ایجاد کرده بودند و سالانه در این ایام تورهای گردشگری از استان‌های مختلف به مناطق مذکور مسافرت می‌کردند؛ اما به‌دلیل مشکل کرونا درآمد این واحدها به‌شدت افت کرده است

■ روستاییان بومی مانع ورود افراد غیربومی به روستا

این امر به ویژه در ابتدای شیوع کرونا بیشتر مشهود بوده است، ولی به تدریج روستاییان بومی، با آگاهی از پیامدهای مربوطه، معمولاً اقدام به جلوگیری از ورود افراد غیربومی به روستا کرده اند. در هر صورت رفت‌وآمدهای موقت دوران کرونا از نواحی شهری به روستاها به‌نوبه خود می‌تواند سبب افزایش شیوع این بیماری در مناطق مربوطه شود؛ به‌ویژه اینکه در نواحی روستایی و عشایری، امکانات بهداشتی و درمانی بسیار ضعیف‌تر است. لذا عدم تدبیر مناسب در این خصوص می‌تواند جمعیت روستایی را بیشتر تحت تأثیر قرار دهد.

گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس تصریح می‌کند که حرکت‌های خودجوش مردمی و نهادهای محلی مانند دهیاری‌ها، پایگاه های بسیج و ائمه جماعت نقش مهمی را در اجرای برنامه‌های مقابله با شیوع کرونا در روستا ازجمله ضدعفونی معابر، تعطیلی واحدهای پُرریسک و ممنوعه، ترویج پیام‌های بهداشتی، توزیع بسته‌های بهداشتی، حمایت از خانواده‌های کمتر برخوردار و غیره ایفا کرده اند. همچنین مراسم جشن، اعیاد، مجالس ختم و دید و بازدیدها در بسیاری از موارد تعطیل شدند.

■ مهاجرت موقت خانوارهای شهری به نواحی روستایی

شواهد حاکی از آن است که برخی از خانوارهای شهری، در ایام شیوع کرونا اقدام به مهاجرت موقت به نواحی روستایی کرده اند. عدم تداوم تدابیر مناسب برای کنترل رفت‌وآمد شهرنشینان به نواحی روستایی و عشایری، به‌دلیل ضعف اساسی در امکانات بهداشتی و درمانی این نواحی، می‌تواند آثار منفی قابل توجه و جبران ناپذیری از خود برجای بگذارد. به‌طور کلی محصولاتی که بازارهای منطقه‌ای و ملی داشته اند و حتی محصولات برخوردار از بازارهای محلی، با کاهش فروش و قیمت مواجه شده اند. می‌توان گفت از بین کسب وکارهای روستایی و عشایری عمیق ترین آثار منفی را اقامت گاه‌های گردشگری روستایی و عشایری شاهد بوده اند. البته این صنعت با وجود قابلیت بالا، جایگاه پُررنگی در اقتصاد روستایی و عشایری ندارد.

■ اختلال شدید در بازاریابی و فروش محصولات کشاورزی

معیشت روستاییان و عشایر، بیشترین آسیب را از ناحیه اختلال در بازاریابی و فروش محصولات کشاورزی شاهد بوده اند. این آسیب به‌دلیل عدم توسعه فراگیر زیرساخت‌های بازاریابی الکترونیک محصولات روستاییان و عشایر و فقدان زنجیره های تأمین و ارزش پایدار، نمود بیشتری از خود نشان داده است. ممانعت از تحرکات، سبب اختلال در نظام کوچ عشایر و افزایش تلفات و هزینه‌های تولید و اختلال در بازاریابی محصولات ایشان شده است.

در مجموع، در دوره حدود ۲ ماهه، شواهدی مبنی‌بر تغییر راهبردهای معیشتی روستاییان و عشایر دیده نمی‌شود. نظر به اینکه در نواحی مذکور، تراکم جمعیتی خیلی پایین‌تر از شهرها بوده و محیط، ایزوله‌تر از عوامل آلاینده است، لذا شیوع کرونا در ترغیب ساکنان روستاها و مناطق عشایری برای مهاجرت به شهر نقشی نداشته است. ولی در هر صورت، به‌دلیل اختلال در تأمین خدمات و نهاده‌های مورد نیاز برای فعالیت‌های کسب وکار، به خصوص تحدید بازار فروش، آثار عمده‌ای در درآمد روستاییان و عشایر برجای گذاشته است. این گزارش با تحلیل شرایط موجود پیشنهادهای همچون، افزایش حمایت مالی از خانوارهای متأثر در قالب یارانه و کمک های معیشتی، نظارت بر کنترل قیمت کالاهای اساسی مورد نیاز خانوارهای روستایی و عشایری به منظور اجتناب از کاهش قدرت خرید بیش از پیش ایشان، اعطای کمک‌های تسهیلاتی به کارگاه ها و واحدهای تولیدی متأثر از کرونا، تسهیل صادرات و بازاریابی محصولات و خدمات روستاییان و عشایر به خصوص از طریق استارتاپ‌های بازاریابی، زمینه‌سازی تولید صنایع دستی و سایر محصولات مناسب در واحدهای گردشگری روستایی و عشایری به منظور جبران خسارات وارده در کوتاه‌مدت، اعطای تسهیلات برای تقویت به شکل‌گیری زنجیره‌های بازاررسانی محصولات به‌منظور کاهش میزان خسارت وارد بر محصولات روستاییان و عشایر (به‌خصوص محصولات کشاورزی) در ماه‌های آینده (اوج عرضه محصول)، تکیه بر ظرفیت فناوری ارتباطات و اطلاعات برای بهبود بازاریابی شبکه ای و الکترونیک تولیدات روستاییان و عشایر و کاهش خسارات ناشی از تعطیلی بازارهای حقیقی، نظارت بر رفت‌وآمدهای موقت دوران کرونا از نواحی شهری به روستاها به‌منظور جلوگیری از اشاعه ویروس از نواحی شهری به نواحی روستایی، کاهش رفت‌وآمدهای غیرضرور روستاییان و عشایر به نواحی شهری از طریق توسعه دولت الکترونیک، راه‌اندازی فروشگاه‌های چندمنظوره در مراکز دهستان و فروش مبتنی‌بر وب و شبکه‌های مایحتاج روستاییان و عشایر، پیش‌بینی تمهیدات ویژه بهداشتی در روستاها و مناطق عشایری گردشگرپذیر ازجمله تدوین و اجرای چک لیست بهداشت اقامتگاه‌ها و بررسی سلامت گردشگران قبل از ورود به روستا، استفاده از ظرفیت گروه‌های جهادی و نهادهای غیردولتی برای ارتقای بهداشت محیط در نواحی روستایی و عشایری، شناسایی گیاهان دارویی تقویت کننده سیستم ایمنی بدن و توانمندسازی روستاییان و عشایر برای بسته بندی، عمل آوری و فروش آنها، تسهیل رفت وآمدهای ضروری عشایر کوچ رو با اعلام سازمان امور عشایری و با رعایت موازین بهداشتی، هماهنگی بیشتر بین دهیاری‌ها و شوراها با مراکز و خانه‌های بهداشت، به‌منظور مدیریت آثار کرونا بر اقتصاد نواحی روستایی و عشایری ارائه کرده است.

■ فرصت‌ها و تهدیدهای کرونا در کسب و کارهای روستایی

محمد مهدی ضیاءنوشین دکترای جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی در تحلیلی پیرامون اتفاقهای رخ داده بعد از ماهها سایه افکندن کرونا بر کسب و کارهای روستایی چند نکته را متذکر می‌شود که قابل تامل است:

۱- با گذشت چند ماه از شیوع ویروس کرونا بسیاری از کسب‌وکارها مجدداً آغاز به کار کرده‌اند و شاهد نوعی عادی‌سازی - خواسته یا ناخواسته- شرایط توسط عموم مردم و صاحبان کسب‌وکارها هستیم. روستاها و روستاییان نیز از این قاعده مستثنا نیستند. بخشی از گروه‌های شغلی روستایی که تا قبل از کرونا به فعالیت‌های کشاورزی و غیرکشاورزی خود در روستاها مشغول به کار بودند همچنان با شدت و ضعف به تولید خود ادامه داده و دغدغه‌های جدی غیرکرونایی (و نه کرونایی) همچون قیمت پایین فروش محصولات و وجود دلالان و افزایش قیمت نهاده‌ها و هزینه‌های تولید و... را دارند. بخشی از مهاجرین فصلی و روزانه نیز به کسب‌وکارهای خود در شهرها بازگشته‌اند، هرچند اوضاع کاری و درآمدی آنان به دلیل شرایط کرونا و اقتصاد خانوارها و قدرت خرید پایین عموم جامعه به مانند قبل اطمینان‌بخش نیست و نوسانات بسیاری دارد. در چنین شرایطی وضعیت اقتصاد روستایی به مانند اقتصاد کشور تصویری از نااطمینانی به دست می‌دهد.

۲- مسائل و چالش‌های ساختاری توسعه روستایی و شکنندگی مشاغل شهری از وضعیت کرونا لاجرم بخشی از جوانان و شاغلین روستایی یا شهری را به سمت‌وسوی مشاغل کشاورزی و تولیدی خود در مناطق روستایی کشور کشانده است. به ویژه آنکه بارندگی‌های بالاتر از نرمال در دو سال اخیر زمینه‌های فعالیت‌های گوناگون کشاورزی و مشاغل مستقیم و غیرمستقیم وابسته را فراهم کرده است. بخشی از بیکارشدگان و حذف‌شدگان (روستایی) از اقتصاد شهری به فعالیت‌های زادگاه خود روی آورده و فعالیت‌هایی را آغاز کرده‌اند. از این حیث فرصتی مناسب برای احیا و بهره‌گیری مناسب‌تر از ظرفیت‌های نهفته در سکونتگاه‌های روستایی فراهم آمده است.

۳- در سال‌های اخیر حمایت‌های اقتصادی از مناطق روستایی و توجه به اشتغال‌زایی روستاییان در دستور کار سیاست‌گذاران و نهادهای مسئول قرار گرفته است. در کنار آن نام‌گذاری سال‌های اخیر بر مبنای حمایت از تولید و سرمایه و کار ایرانی و جهش تولید و اقتصاد مقاومتی که به نوعی قرابت بسیاری با کارکردهای روستایی جماعت دارد، می‌تواند زمینه‌ساز شکوفایی بیشتر و موثرتر اقتصاد روستایی باشد. بر این اساس با اندکی حمایت از سوی نهادهای مسئول همانند بازاریابی و قیمت مناسب تولید روستایی و تسهیل بسترهای صادرات می‌توان از تهدید وضعیت کرونایی کشور به سود تولید روستا بهره جست و به پویایی بیشتر مناطق روستایی کمک کرد.

۴- در وضعیت امروز کرونا در کشور تغییر در ماهیت کسب‌وکارهای روستایی امری محتمل است. دامنه برخی از فعالیت‌های روستایی محدود و در مقابل برخی از کسب‌وکارهای روستایی جدید ایجاد خواهد شد. اگرچه بازگشت به شرایط عادی و عادی‌سازی اوضاع کشور در وضعیت کرونا که از اواخر اردیبهشت و اوایل خردادماه آغاز شده می‌تواند جلوی از بین رفتن برخی از کسب‌وکارهای روستایی مانند گردشگری را بگیرد اما احتمالاً گردشگری روستایی تا ماه‌ها در رکود و نوسانات فرو رود و بسیاری از بوم‌گردی‌ها و سرمایه‌گذاران بخش گردشگری روستایی دچار ضرر و زیان‌هایی شوند. به ویژه آنکه بخشی از این خدمات مربوط به گردشگری روستایی توسط افراد روستایی با سرمایه اندک و وام‌های اخذشده ایجاد شده است و رکود گردشگر ولو چندماهه می‌تواند به بهای سنگین از بین رفتن این نوع کسب‌وکارها تمام شود. در ماه‌های اخیر اخباری مبنی بر تغییر برخی از کارگاه‌ها و کسب‌وکارهای روستایی به راه‌اندازی خط تولید ماسک و دستکش در مناطق روستایی را شاهد بودیم. این رویه تغییر ماهیت برخی از کارگاه‌ها و کسب‌وکارهای روستایی متناسب با دورنمای یکی، دوساله اقتصاد کشور بایستی در دستور کار نهادهای متولی سیاست‌گذاری روستایی کشور قرار گیرد تا از این طریق بتوان به نقشه راهی برای تقویت کسب‌وکارها و اشتغال‌زایی گروه‌های روستایی در وضعیت پساکرونایی دست یافت.

۵- واقعیت این است که سال‌ها و دهه‌ها است که در دنیا بهره‌گیری بیشتر از فناوری در فعالیت‌ها و کسب‌وکارهای روستایی نهادینه شده است. وضعیت امروز کرونا بیش از پیش تأثیر فناوری و بهره‌گیری از فضای مجازی و اینستاگرامی شدن کسب‌وکارهای روستایی را نشان می‌دهد. بایستی از تهدید کرونا برای به‌روزرسانی و استفاده حداکثری از اینترنت و تکنولوژی ارتباطات و کاربرد فناوری در اقتصاد روستایی بهره جست. بهره‌بردارِ کشاورزِ قرن بیست‌ویکمی و جوان و میانسال شاغل روستایی نمی‌تواند در دنیای ارتباطات و تکنولوژی به تولید محصول خود بپردازد اما از ظرفیت‌های فضای مجازی و دنیای بیرون از روستا غافل باشد. تولیدکننده روستایی اعم از کشاورز و غیرکشاورز دیگر به مانند قبل صرفاً تولیدکننده محض نیست بلکه بایستی با فرایند تبلیغ، ثبت سفارش، ارسال، اطلاع از قیمت محصول، آشنایی با بازار و رقبا، شناخت ذائقه‌ها، اخذ طرح‌ها و ایده‌ها و... آشنا باشد و در مسیر آن گام بردارد.

۶- شرایط امروز و فردای کرونایی در کشور در کنار تاکید بر تولید ملی فرصت مغتنمی برای توسعه کسب‌وکارهای خرد در مناطق روستایی به شمار می‌آید. می‌بایست ظرفیت‌های کارگاهی و کسب‌وکارهای خُرد و فعالیت‌های اشتغال‌زایی کوچک در مناطق روستایی به عنوان یک سرمشق توسعه روستایی مطرح شود. خوشبختانه در برنامه‌های توسعه به ویژه از برنامه چهارم توسعه به بعد به این مهم پرداخته شده و تأمین زیرساخت‌ها و اعطای وام با بهره‌های کم و امنیت سرمایه‌گذاری و حمایت از بنگاه‌های زودبازده و تنوع اشتغال و... در متن برنامه‌ها گنجانده شده است. کسب‌وکارهای خرد و فعالیت‌های اشتغال‌زایی کوچک‌مقیاس از آن جهت اجرایی است که روندهای کلان و آینده‌نگری برخی از کسب‌وکارها در تجربیات دنیا در مسیر تغییر مکانی- موقعیتی و استقرار در سکونتگاه‌های روستایی حداقل در سکونتگاه‌های پیرامون شهری است. علاوه بر این در سطح کلان مناطق روستایی شاهد تحولاتی همچون موج‌های بازگشت مهاجرت و مهاجرت معکوس و... هستیم. این فرایندهای مهاجرتی به بازگشت سرمایه، بازگشت کسب‌وکار و بازگشت ابتکارات و خلاقیت به مناطق روستایی منجر می‌شود. امروز سکونتگاه‌های روستایی از یک سو با محرک‌ها و حمایت‌های اقتصادی همچون اعطای وام و تسهیلات و تأمین زیرساخت‌ها که در برنامه‌های توسعه نیز بدان تاکید شده توامان شده و از سوی دیگر با کاهش هزینه‌های تولید و نیروی کار و مالیات در مناطق روستایی، از مزایای صرفه اقتصادی نیز برخوردار است. چنین فرصت بی‌بدیلی مسیری جدید در جهت تأمین معیشت روستاییان و کشاورزان و کاهش وابستگی به منابع آب را فراروی روستاییان و کشاورزان می‌گشاید و نویدبخش امنیت غذایی و عدم وابستگی به نفت برای حاکمیت و دولت‌ها است.

۷- نقش برنامه‌ریزان و به ویژه جامعه دانشگاهی حایز اهمیت است. دانشگاهیان اگر به دنبال نقش‌آفرینی و تاثیرگذاری بر آینده روستاها حداقل در سال‌های آتی هستند باید دغدغه‌های بیشتری نسبت به روستاییان داشته باشند و پژوهش‌ها و موضوع رساله‌ها و پایان‌نامه‌ها را به سمت‌وسوی تحولات جدید و آینده‌نگری روستاهای کشور و پیش‌بینی شرایطی نظیر کرونا، تغییر اقلیم، محدودیت منابع آب، امنیت غذایی و تأثیر آن بر ابعاد اقتصادی- تولیدی، اجتماعی- جمعیتی و فرهنگی و زیست‌محیطی روستاها سوق دهند. شیوع کرونا و تاثیرگذاری آن بر اقتصاد روستایی تلنگری بر ضرورت‌های تغییر و تحول کسب‌وکارهای روستایی در دوران پساکرونا و سال‌های بعد از آن است. رسالت جامعه دانشگاهی که به نوعی دغدغه روستایی جماعت را دارند پرداختن به ابعاد پیچیده این مسائل و طرح مسئله آن برای سطوح کلان حاکمیتی کشور است.

■ شکل‌گیری مجموعه‌ای از کسب‌وکارهای فرهنگی و هنری روستایی

اما در گیرودار این چالش کسب و کار روستایی تحت تاثیر کرونا و اتفاقاتی که دکتر محمد مهدی ضیاءنوشین در تحلیل یادشده به آن اشاره کرد؛ شنیدن ایده روستاهای دوستدار کتاب از قول ابراهیم حیدری دبیر ستاد هماهنگی پیش از شکل‌گیری مجموعه‌ای از کسب‌وکارهای فرهنگی و هنری روستایی به صورت متمرکز یا غیرمتمرکز در روستاها دلگرم‌کننده است. او می‌گوید: به منظور توسعه روستایی و با محوریت کارآفرینی بر اساس ماده‌های ۲۷، ۹۲، ۹۸، ۹۹ و ۱۰۰ قانون برنامه ششم توسعه جمهوری اسلامی ایران و همین طور تحقق بخشیدن به شعار سال توسط مقام معظم رهبری یعنی جهش تولید با همکاری سازمان‌ها و نهادهای مرتبط با حوزه فرهنگ و هنر در روستاها طرح کسب و کار فرهنگی و هنری در روستاها را طراحی و اجرایی می‌شود.

اما این طرح در شرایطی که توجه به کسب و کارهای روستایی اهمیت دوچندان یافته و می‌تواند مانع مهاجرت به شهرها شود چه خصوصیاتی دارد؟ گفته می‌شود این طرح در بعد کیفی با هدف شناخت و رفع موانع و دشواری‌های فعالیت‌های فرهنگی و هنری در روستاها، شناسایی نهادها و سازمان‌های دولتی و غیردولتی موثر و فعال در توسعه فرهنگی روستاها، کمک به توانمندسازی روستاییان برای راه‌اندازی کسب و کار فرهنگی و هنری، حمایت از راه‌اندازی مجموعه کسب و کارهای روستایی فرهنگ محور، ارتقای کیفیت زندگی در میان روستاییان، شناسایی و شکوفایی استعدادها و خلاقیت‌های فرهنگی و هنری روستاییان، ایجاد زمینه و فرصت مناسب برای جلب مشارکت مردمی در امور فرهنگی و هنری روستاها، تشکیل انجمن‌های فرهنگی و هنری و در بعد کمی با هدف کاهش نرخ بیکاری در کشور، ایجاد فرصت‌های شغلی مستقیم در روستاها، آموزش مهارت شغلی و دانش کارآفرینی به مردان و زنان روستایی، برگزاری کارگاه برنامه‌ریزی مشارکتی در این روستاها طراحی و برنامه‌ریزی شده است.

مدیر کل دفتر مطالعات و برنامه ریزی فرهنگی معاونت امور فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در اشاره به اهداف این طرح می‌گوید: این طرح تلاش دارد با ایجاد فرصت‌های شغلی جدید برای روستاییان در کنار احیای دانش‌ها، آیین‌ها و مشاغل بومی و به‌کارگیری آن در کارآفرینی زمینه افزایش مشارکت روستاییان در برنامه‌ریزی توسعه محلی را فراهم آورد و باعث افزایش مهارت‌های کاری و دانش کارآفرینی روستاییان و کمک به زیست پایدار روستایی شود.

این طرح با همکاری و مشارکت معاونت توسعه روستایی و مناطق محروم ریاست جمهوری، وزارت کشور (سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور)، وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی، صندوق کارآفرینی امید و سایر وزارتخانه‌ها و موسسات، نهادها و بنیادهای فعال در حوزه روستایی، برنامه‌ریزی و شیوه نامه اجرایی آن تدوین شده است و به زودی فرایند اجرایی آن آغاز می‌شود. در این طرح فعالان فرهنگی و هنری روستایی و سرمایه‌گذاران علاقمند در حوزه فرهنگ و هنر روستایی پس از گذراندن دوره آموزشی کوتاه مدت و شناسایی ظرفیت‌هایی فرهنگی و هنری اعم از انسانی و کالبدی طرح‌های مرتبط را در قالب فرم تکمیل می‌کنند و پس از ارسال به دبیرخانه مرکزی در تهران و تصویب در شورایی متشکل از نمایندگان نهادهای همکار در این طرح از تسهیلات بانکی کم‌بهره برخوردار می‌شوند و می‌توانند با حمایت و پشتیبانی ادارات کل فرهنگ و ارشاد اسلامی و نهادهای محلی و بومی و مردمی در قالب موسسات فرهنگی و هنری روستایی به رونق کسب و کارهای روستایی کمک کنند و هم در پویایی فرهنگ و هنر بومی کمک شایانی نمایند.از آنجا که کسب و کارهای فرهنگی و هنری در روستاها ترکیبی از فعالیت‌های فرهنگی و هنری روستایی است می‌توان فعالیتهایی مانند صنایع دستی، کشاورزی چند کارکردی، بومگردی، هنرهای نمایشی و موسیقی، کتابفروشی سیار، گردشگری روستایی، کارگاه تولید کتاب پارچه‌ای، کارگاه‌های تولید عروسک، کارگاه‌های چاپ دستی، گیاهان دارویی، صنایع غذایی، فروشگاه‌های محصولات فرهنگی روستایی، راه‌اندازی شبکه‌های تولیدات روستایی، بازارهای بین‌المللی صنایع دستی، ایجاد و توسعه مراکز و خانه‌های صنایع خلاقانه، گردشگری مبتنی بر ظرفیت‌های فضای مجازی، اکوکمپ‌های بوم‌گردی بیابانی، گردشگری کشاورزی، مراکز تفریحی و سرگرمی، کسب و کارهای تولید محتوا (دیجیتال)، توسعه شرکت‌های دانش‌بنیان، کسب و کارهای بخش خدمات اجتماعی، آموزشی و عمومی (منتخب) را در زمرهٔ این فعالیت‌ها قرار داد.